

ROV:en under mödosam flytt från dåvarande Sjöhistoriska museets magasin i Båthall 2 till Dyktankhuset i april 2006. Till vänster i bild syns artikelförfattaren. Foto: Lars Gustafsson.

Hur kanske världens äldsta ROV kom att hamna på Dyktankhuset

TEXT: HANS ÖRNHAGEN

Under tjänstgöring som dykarläkare vid attackdykarskolan på Märsgarn i slutet på 1970-talet hittade jag ett skjul på en äng, med en dörr som inte var riktigt stängd. Nyfikenheten fick mig att undersöka vad som kunde finnas i skjulet, som låg bakom de övergivna hangarerna för sjöflygplan som stationerats här under mellankrigstiden. Att det skjul jag hittat var övergivet och inte hade ägnats någon omvårdnad de senaste 20 åren rådde det inget tvivel om. I skjulet fann jag en rostig mekanisk konstruktion, manshög och kanske tre meter lång. Ganska snart insåg jag att det måste vara någon slags fjärrstyrd undervattensfarkost.

Konstruktionen hade en kraftig elektrisk centrifugalpump som tog in vatten, vilket sedan via grova slangar fördelades till ett antal dysor. Varje dysa hade en ventil som kunde fjärrstyras. Två stora tankar som var öppna i botten, en på var sida, gav mig associationer till flyttankar. Två koldioxidflaskor kunde mycket väl ha varit källor för att "blåsa" tankarna, det vill säga variera flytkraften. På farkostens undersida fann jag en i sidled svängbar upphängd låda med glas i botten. Kanske en undervattenskamera tänkte jag, men kunde i halvmörkret inte se vad som fanns innanför glaset.

Bredvid farkosten stod en manöverpanel med nio stycken vippströmbrytare för lågspänning och två strömbrytare för högre spänning och effekt, sannolikt till vattenpumpen och belysning. En lång navelsträng låg upplindad på en kabeltrumma som kunde manövreras med en vev, så att navelsträngen kunde släppas ut eller tas hem på ett enkelt sätt. I den kapade navelsträngen fann jag förutom en flerpilig signalkabel också en skärmad koaxialkabel, vilket tydde på att det funnits en videokamera ombord.

En farkost för mininspektion

Jag frågade flera personer på Märsgarn varför denna spännande pjäs stod övergiven i ett skjul med halvöppen dörr. Ingen tycktes känna till vad det var. Några år senare, 1981, när jag fått anställning som laborator i dykerimedicin vid Försvarets forskningsanstalt, FOA, med placering vid Marinens dykericentrum, MDC, inne på Berga örlogsbas vid Hårsfjärden fick jag svar på min undran. Det var kommandörkapten Bo Cassel, då pensionerad marinofficer, som tjänstgjorde som konsult åt marinen i det utbildningsuppdrag man fått för att certifiera civila yrkesdykare, som gav mig svaret. Jag hade tidigare tjänstgjort flera gånger under Cassel när han var fartygschef på HMS Belos, och vi hade ju 1979 "räddat" Dyktankhuset tillsammans, så det var

naturligt att i samband med någon kaffepaus på MDC fråga om farkosten på Märsgarn. Jag fick då höra den historia som jag skrivit om i *Signalinan* 17 2006:

I mitten på 1950-talet insåg man att mininspektion borde kunna fjärrkontrolleras i stället för att utföras av dykare. Minbyrån startade ett projekt som resulterade i en fjärrstyrd UV-farkost. Enligt uppgift lades projektet ner eftersom man inte kunde få någon exakt angivelse var farkosten befann sig. Som en anekdot med oklar sanningshalt berättas att vid en demonstration stod alla åskådarna och tittade ut över styrbords reling för att förväntas få se farkosten stiga upp ett 20-tal meter bort när det dunsade till i skrovet på gamla Belos och farkosten flöt upp på babordssidan.

Vi kom överens om att försöka finna "ägaren" för att höra om farkosten inte kunde få ingå i de samlingar vi planerade för Dyktankhuset. Någon ägare eller ansvarig fick vi inte tag på, så vi bestämde oss för att hämta hem pjäsen på eget bevåg. Men hur? Bo Cassel var välkänd i marina kretsar och på örlogsbasen och hans kontakter löste problemet. Från Ekipagekompaniet, eller "Ekipaget" i dagligt tal, mobiliserades en Volvo Starke lastbil med kran, och till denna tre värnpliktiga. En transportfärja beställdes för transport Vitså-Märsgarn, och jag gav mig iväg med de värnpliktiga den 22 december 1981 för att hämta hem "mitt" fynd.

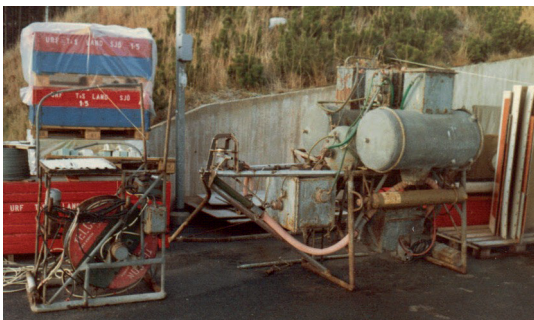
Transport till Marinens dykericentrum

Väl på plats utanför skjulet visade det sig vara svårt att få ut farkosten. När den väl stod på flaket, vid samma tid som transportfärjan kommit tillbaka till hamnen på Märsgarn för att hämta oss, upptäckte chauffören att han kört fast lastbilen i den mjuka leran på ängen och inte kunde komma därifrån. Att ställa tillbaka "fyndet" för att göra

lastbilen lättare var inget alternativ i min tankevärld och ingen av de värnpliktiga föreslog det heller, så det blev till att ringa till "Ekipaget" och förklara belägenheten. Tack vare en vänlig och hjälpsam man kallad "Långe Jan", som kallade tillbaka färjan, tog med sig en kraftig traktor och med färjans tredje tur begav sig ut till Märsgarn på eftermiddagen samma dag, så kom ROV:en från Märsgarn till MDC.

Detta var samma dag som de värnpliktiga skulle hemförlovas för julledighet vid lunchtid och hela basen stängas ner.

Det var ju inte mitt fel att vi haft svårigheter att lasta och sedan körde fast, men jag kände hur min anställning vid FOA på Berga äventyrades allt mer allteftersom timmarna gick och decembermörkret närmade sig. Hur som helst så kom "Långe Jan", och vi tog oss tillbaka till MDC och lossade ROV:en i mörker utanför URF-garaget. Någon faktura för kostnaderna med transportfärja och lastbil såg jag aldrig, och jag vet inte om Bo Cassel genom sina kontakter ordnade betalningen eller om det helt enkelt blev "gratis" eftersom det inte fanns någon formell beställning med kontonummer. Jag hoppas att de värnplik-

ROV och kontrollmodul uppställda utanför Marinens dykcentrum i avvaktan på transport till Dyktankhuset 1982. Foto: Hans Örnhamen.

Det då nybyggda ROV-garaget i november 2015. På bilden ses Hans Örnhamen och Bert Westenberg efter väl utträttat värv. Foto: Bisse Örnhamen.

tiga, vars hemresa sannolikt försenades, och alla andra inblandade förstår att vi nu är tacksamma för deras insats och bidrag till att rädda farkosten.

På bilden till vänster står ROV och kontrollmodul utanför MDC i väntan på vidare transport till Dyktankhuset och framtiden. Framtiden kom 1998 när vi skulle öppna Dyktankhuset och inte kunde ha ROV:en stående som en rosthög mitt på golvet. Lösningen blev Bert Westenbergs förslag och erbjudande om förvaring bland marinarknologernas utrustning i dåvarande Sjöhistoriska museets magasin på andra våningen i Båthall 2 strax intill Dyktankhuset. Där stod den sedan fram till dess att förrådet avvecklades 2006. ROV:en försågs då med hjul från Claes Ols och rullades tillbaka till Dyktankhuset med mankraft och med hjälp av Lars Gustafssons Land Rover. En presenning fick utgöra täckning fram till dess att ett provisoriskt garage byggdes år 2015.

Många frågetecken kvarstår

När jag nu funderar närmare på hur farkosten kan ha använts så finner jag det lite förbryllande

ROV:en i sitt provisoriska garage. På bilden syns den främre fästpunkten till den i texten omtalade bågen. Foto: Hans Örnhammar.

med den stora, relativt tunga båge som monterats från för tillfället. Bågens främre fästpunkt ses på bilden. Med denna båge skulle farkosten ha svårt att manövrera. Kan det ha varit så att det bara är en båge för lyft, och att den monterades bort av dykare när farkosten väl sjösatts? Eller rör det sig om en undervattensplattform som har hängt i bågen hela tiden, och inte om någon farkost i egentlig mening? Jag har gjort några förfrågningar på Krigsarkivet för att få lite mer information, men man har inte hittat något. Nu skall väl sägas att man säkert kan göra lite mer fördjupade efterforskningar med fler slagord, så det finns kanske fortfarande chans att få fram ny information.

Bo Cassel berättade att fotografen Lennart Nilsson skulle ha varit inkopplad på projektet och jag fick tillfälle att fråga honom i samband med att vi träffades på Karolinska institutets studentrestaurang. Han erinrade sig några få detaljer men förklarade att han själv aldrig varit i direkt kontakt med farkosten. Han berättade att en ryss skulle ha varit den som stod för konstruktionen. Något namn mindes han inte. Lennart Nilsson lovade att söka igenom sitt fotoarkiv, men han återkom aldrig med något besked

före sin bortgång 2017. Projektet "UV-farkost för minjakt" drevs av Minbyrån. Enligt Bo Cassel betraktades det som kvalificerat hemligt, vilket kan bidra till svårigheterna att finna dokumentation.

Utställning bakom Dyktankhuset?

Jag har i en skrivelse till styrelsen för SDHF föreslagit inköp och installation av ett väggplacerat växthus med basmåttan 10,5×4,7 meter utefter väggen på gamla pannhuset,

det vill säga på baksidan av Dyktankhuset. Här kan vi åstadkomma en fin utställningsyta för våra två "egna" ROV:er – den här beskrivna och Christine, eller "Sjöugglan" som den också kallas. På sikt kanske vi även kan få möjlighet att visa den så kallade FOA Sub, en ROV tillverkad av Försvarets Forskningsanstalt på 1980-talet, liksom den militära enmansubåten Mantis.

Genom att ha glashuset belyst hela dygnet kommer det, tillsammans med inspelad information i högtalare, att attrahera åskådare och på det viset skapa intresse för undervattens teknik och dykerihistoria. Med glashuset skapas också förutsättningar för besökare och förbipasserande att följa den renovering av ROV:en som är planerad. Om vi erbjuder oss att betala hälften av inköps- och installationskostnaden så tror jag vi kan få med oss både SMTM och Djurgårdsförvaltningen i detta projekt.

Källor

Örnhammar, H. 2006. "Världens äldsta"? ROV byter hemvist. *Signallinan* 17.